

проводити роботу у напрямку деталізації системи забезпечення визнання якості у межах підприємств та галузей. Ці питання потребують подальшого вивчення і дослідження за допомогою опрацювання теоретичних матеріалів та практичного досвіду подібних заходів.

1. Шаталов А. Управление качеством на современном предприятии, фирме // “Корпоративный менеджмент” <http://www.cfin.ru/>. 2. Маслов Д. Премии в области качества – простой и эффективный инструмент для диагностики и совершенствования бизнеса // <http://deming.ru/index.htm>. 3. Маслов Д. Белокоровин Э. Сравнительный анализ мировых премий по качеству // Стандарты и Качество, 2005. – №5. – С. 43–49. 4. Белокоровин Э. Премии в области качества: награда за победу в конкурсе или инструмент управления? // <http://www.cfin.ru/press/zhuk/2004-6/index.shtml>. 5. Конти Т. Почему не полностью используется потенциал самооценки? // Методы менеджмента качества – 2003. – № 3. – С. 16–19.

УДК 336.77

Н.Б. Ярошевич, М.К. Колісник

Національний університет “Львівська політехніка”

КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДІВ КРЕДИТУ ЗА КРИТЕРІЄМ ПОДАТКОВИХ НАСЛІДКІВ ЗАЛУЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ ПОЗИКОВИХ КОШТІВ

© Ярошевич Н.Б., Колісник М.К., 2007

Розглянуто тлумачення вітчизняними дослідниками видів кредиту та класифікацій видів кредиту за різними критеріями. Обґрунтовано необхідність систематизації видів кредиту, доповнено класифікацію видів кредиту за критерієм суб’єктів кредитних відносин, запропоновано класифікацію видів кредиту за критерієм податкових наслідків залучення підприємством позикових коштів.

The scientific work is devoted to investigation and analyses of credit classification and criteria of classifications. In the article the authors substantiate the necessity of systematization of credit classifications and propose to supplement classification of credit with criteria of credit relations subjects. The author credit classification by taxes result criteria are presenting where.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв’язок з важливими науковими та практичними завданнями. Різноманітність і складність кредитних відносин визначає множинність форм прояву суті кредиту. Питання про функції кредиту також є дискусійним, і щодо кількості функцій, і щодо сутності. Наявність значної кількості класифікацій кредиту потребує їх систематизації. Одна і та сама позичка, класифікована за різними критеріями, повинна бути віднесеною до різних видів кредиту, а не “випадати” з класифікації.

Практичним аспектом відсутності чіткої систематизації видів кредиту є проблеми віднесення відсотків за кредитами підприємством-одержувачем кредиту до витрат звітного періоду чи на збільшення вартості придбаних товарів та оподаткування кредитування підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за темою, в яких започатковано розв’язання проблеми. За результатами аналізу публікацій з теорії кредиту можна стверджувати, що немає однакового трактування сутності, форм і видів кредиту. Теорія кредиту набула розвитку у працях А. Сміта, Д. Рікардо, А. Тюрго, Дж. Мілля, К. Маркса, Ж. Сея, А. Вагнера, А. Маршала, Дж. Ло,

Г. Маклеода та багатьох інших класиків економічної думки; дослідженню сутності та видів кредиту присвячено праці вітчизняних вчених М.М. Александрової, Н.Г. Виговської, А.С. Гальчинського, А.Г. Голуб, А.Г. Загороднього, Г.Г. Кірейцева, А.М. Мороза, Г.О. Партин, М.Ф. Пудовкіної, М.І. Савлука, Т.С. Смовженко, Л.П. Семенюк та ін.

Деякі автори поділяють думку про те, що форми кредиту є лише дві – товарна і грошова. А щодо видів кредиту, приналежності тієї чи іншої економічної операції до видів кредиту та критеріїв класифікації думки авторів розділяються. Так, наприклад, М.І. Савлук [1, с.387–389] класифікує кредит за суб'єстами кредитних відносин (міжгосподарський, банківський, державний, міжнародний, особистий); за терміном (короткострокові, середньострокові, довгострокові); за галузевою спрямованістю (кредити у промисловість, кредити в сільське господарство, кредити в торгівлю, кредити у будівництво, кредити у інші галузі); залежно від цільового призначення (кредит на формування виробничих запасів, кредит у витрати виробництва, кредит на створення запасів готової продукції, кредити, пов'язані з виникненням тимчасових розривів у платежах); за організаційно-правовими ознаками та умовами надання позичок (забезпечений і незабезпечений; прямий і опосередкований; строковий, прострочений і пролонгований; реальний сумнівний і безнадійний; платний і безплатний).

М.М. Александрова, Н.Г. Виговська, Г.Г. Кірейцев [2, с.137–140] класифікують кредит за організацією кредитних відносин (міжгосподарський кредит, банківський кредит, державний кредит); за цільовим спрямуванням (виробничий кредит, споживчий кредит); за строками користування (строкові, до запитання, прострочені, відстрочені); за методами надання (у разовому порядку, відповідно до кредитної лінії, гарантовані); за характером і способом сплати відсотків (з фіксованою відсотковою ставкою, з плаваючою відсотковою ставкою, сплатою відсотків водночас з отриманням кредиту); залежно від кількості кредиторів (кредити, надані одним банком, консорціумні кредити, паралельні кредити).

Т.С. Смовженко, А.Г. Голуб, Л.П. Семенюк [3, с.48] класифікують кредит за організацією кредитних відносин (міжгосподарський, банківський, державний). Причому автори джерел [2; 3] до міжгосподарського кредиту відносять комерційний кредит, дебіторсько-кредиторську заборгованість та тимчасову фінансову допомогу, а джерело [1, с.394] ще й лізинг і облігаційні позики підприємств, розміщені серед юридичних осіб.

Г.О. Партин, А.Г. Загородній [4, с.95] класифікують кредит за кредиторами (банківський, державний, від парабанківських установ; від міжнародних фінансово-кредитних установ); за видами (банківські, комерційні, державні, лізингові); за метою використання (для фінансування обігових коштів, для фінансування необоротних активів); за терміном надання (короткотермінові, середньотермінові, довготермінові); за порядком надання (прямі, консорціумні, позики участі).

Як можна побачити з наведених класифікацій видів кредиту за різними критеріями кредит класифікується з точки зору одержувача кредиту (наприклад, прямий і опосередкований), з точки зору суб'єкта, що надав кредит (наприклад, кредити, надані одним банком, консорціумні кредити, паралельні кредити) та з точки зору необхідності державного регулювання кредиту (наприклад, кредити у промисловість, кредити в сільське господарство, кредити в торгівлю, кредити у будівництво, кредити у інші галузі). Причому переважаючими в літературі є класифікації видів кредиту з позиції суб'єкта, що надав кредит, а не суб'єкта, що отримує кредит.

Але при тому з точки зору суб'єкта підприємництва – одержувача кредиту, для якого важливим є не лише можливі джерела отримання позикових коштів та терміни отримання позикових коштів, але й бухгалтерські і податкові наслідки залучення позикових коштів актуальною є розробка класифікації кредиту за видами, враховуючи податкові наслідки кредитування для підприємства, а така класифікація власне відсутня.

Ціль статті. Ціллю написання статті є систематизація та подальший розвиток класифікації видів кредиту.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для виявлення податкових наслідків кредитування підприємства різними суб'єктами кредитування прийmemo за основу класифікацію видів кредиту залежно від суб'єктів кредитних відносин, де кредит поділяється на банківський (суб'єктом кредитних відносин виступає банк), державний (суб'єктом кредитних відносин виступає держава), міжгосподарський, міжнародний, особистий (приватний).

Міжгосподарський кредит – це кредит, який існує між функціонуючими суб'єктами господарювання, а його видами є комерційний кредит (спосіб перетворення товарного капіталу у грошовий шляхом продажу товарів із відстроченням платежу та з поверненням боргу грошима), дебіторсько-кредиторська заборгованість, тимчасова фінансова допомога (надають підприємствам органи галузевого управління на засадах повернення), а також за [1, с.394] лізинг, облігаційні позики підприємств, розміщені серед юридичних осіб.

Причому за [4, с.104] лізинговий кредит, консигнація (форма комерційного кредитування, за якої погашення кредиту здійснюють після фактичної реалізації товарів, отриманих позичальником від їх власника; якщо товари не продаються, позичальник має право повернути їх власникові), та кредитування за відкритим рахунком відносяться до різновидів комерційного кредиту.

Підприємство може одержати кредит від іншого підприємства у грошовій формі на засадах платності, строковості та поверненості у вигляді як безпосередньо позики (у національній чи іноземній валюті), тимчасової фінансової допомоги чи облігаційної позики, а також у товарній формі у вигляді комерційного кредиту (товарного кредиту), дебіторсько-кредиторської заборгованості (виникає на основі господарських договорів купівлі-продажу) чи лізингу.

Відповідно до закону України “Про банки і банківську діяльність” [5] банківський кредит – будь-яке зобов'язання банку надати визначену суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження терміну погашення боргу, що надано в обмін на зобов'язання боржника з повернення суми заборгованості, а також на зобов'язання зі сплати відсотків та інших зборів з такої суми.

Враховуючи таке визначення банківського кредиту, до кредитних відносять такі операції: лізингові (придбання банком для клієнта основних фондів з передаванням їх йому в оренду з правом викупу); факторингові (придбання банком у клієнта зобов'язань його контрагентів) та операції з викупу векселів (придбання банком векселів у векселедержателя з подальшим їх погашенням) [6, с.56].

Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств” [7] оперує визначенням фінансовий кредит, згідно з яким фінансовий кредит – це кошти, що надаються банком резидентом, кваліфікованим як банківська установа згідно з законодавством країни перебування нерезидента, чи резидентом і нерезидентом, що мають статус небанківських фінансових установ відповідно до законодавства, у позику юридичній чи фізичній особі на певний термін, для цільового використання і під відсоток.

Проценти (відсотки) за наданим підприємством банківським кредитом підприємство відносить на валові витрати періоду, у якому вони були нарахованими. Причому [7, п. 5.5. та п.7.9.] сума отриманого кредиту (без врахування відсотків) не вводиться ні до складу валових доходів, ні до складу валових витрат платника підприємства-платника податку на прибуток.

Відповідно до [8], на основі договору, про виконання резидентами боргових зобов'язань перед нерезидентами за позиченими у них кредитами, позиками у іноземній валюті, належно зареєстрованого у НБУ, підприємство може отримати в кредит кошти від іншого підприємства – нерезидента (зокрема з офшорної зони), якщо відсоткова ставка за договором не перевищує розміру середньозваженої відсоткової ставки, за якою комерційні банки України надають такі самі кредити у валюті, але на внутрішньому ринку. Відповідно до [9] операції з надання і одержання резидентами кредитів в іноземній валюті, якщо терміни і суми таких кредитів перевищують визначені законодавством межі, потребують отримання індивідуальної ліцензії НБУ, яка видається у вигляді реєстраційного свідоцтва для реалізації лише одного кредитного проекту без права

передачі його третім особам. Тому перелік видів міжгосподарського кредиту, на нашу думку, повинен бути доповненим грошовою позикою підприємства підприємству.

Балансова вартість заборгованості за кредитом в іноземній валюті дорівнює сумі кредиту, перерахованій у гривні за офіційним курсом НБУ. Якщо балансова вартість заборгованості на дату отримання кредиту є більшою, ніж на дату його погашення, то різниця між балансовими вартостями додають до валових доходів підприємства, а у протилежному випадку – до валових витрат.

Як відомо, кредит – це суспільні відносини, що виникають між економічними суб'єктами у зв'язку з передаванням один одному у тимчасове користування вільних коштів (вартості) на засадах зворотності, платності і строковості. Керуючись твердженням, що об'єктом кредиту завжди є позичена вартість до різновидів кредиту відносять комерційний кредит та лізинговий кредит; а твердження про перерозподіл вільних грошових коштів на основі зворотності, платності і строковості – облігаційні позики, та тимчасову фінансову допомогу.

Податкове законодавство України [10] оперує поняттям товарний кредит, а не комерційний кредит, причому товарний кредит – це товари, що передаються резидентом або нерезидентом у власність юридичним або фізичним особам на умовах угоди, що передбачає відстрочення остаточного розрахунку на певний строк і під відсоток.

Як відомо, товарний кредит – це операція, здійснена внаслідок договору, згідно з яким передача права власності на товари (роботи, послуги) відбувається в момент передачі товарів робіт послуг (або в момент підписання договору), обумовлюється термін відстрочки платежу за товар, роботи, послуги і передбачено обов'язковість сплати відсотків за надану відстрочку платежу.

Згідно з П(С)БО 9 [11] до первісної вартості запасів підприємства не вводяться відсотки за користування кредитами на придбання запасів; такі відсотки відносяться на витрати періоду. Проте відсотки за товарним кредитом можна вважати витратами, пов'язаними з придбанням товарів, що обумовлює необхідність їх віднесення до вартості товарів. А згідно з ЗУ “Про оподаткування прибутку підприємств” [9] відсотки за товарними кредитами чи кредитами банків на придбання основних фондів вводяться до вартості основних фондів, а не відносяться на витрати періоду.

П(С)БО 15 “Дохід” [12, п.4] визначає, що відсотки – це плата за використання коштів, їх еквівалентів або сум, заборгованих підприємству. Отже, відсотки, сплачені підприємству, яке надало товарний (комерційний) кредит, є його доходами звітного періоду, що відносяться у бухгалтерському обліку на субрахунок “Доходи від реалізації товарів” або “Інші доходи від операційної діяльності” та відображаються у звіті про фінансові результати у складі доходу від операційної діяльності підприємства. З іншої точки зору, відсотки, сплачені підприємству, яке надало комерційний кредит, є складовою продажною вартості товару, що є базою обкладення ПДВ. Згідно з пп. 3.2.2. та 3.2.5. ЗУ “Про ПДВ” [10] відсотки за товарним кредитом підлягають оподаткуванню, оскільки об'єктом оподаткування є продажна вартість товарів, а також сума сплачених (нарахованих) відсотків.

Якщо метою комерційного кредиту є реалізація товару, то дебіторсько-кредиторською заборгованістю один суб'єкт підприємництва кредитує іншого суб'єкта підприємництва. Деякі автори вважають, що, оскільки дебіторсько-кредиторська заборгованість не має трьох родових ознак кредиту – добровільності, рівноправності та платності, то кредитом її можна назвати лише умовно [1, с.396]. Хоча платою за користування грошовими коштами та їх еквівалентами іншого підприємства, що виникає всупереч його волі, є вартість пені, нарахованої підприємству, що прирівнюється до відсотка за користування кредитом. Пеня, нарахована підприємству і сплачена ним, не включається до валових витрат підприємства у звітному періоді, а відшкодовується з прибутку.

Поворотна фінансова допомога завжди є “безвідсотковою” відповідно до роз'яснень МФУ [13]. Проте, залежно від податкового статусу особи, котра надала підприємству поворотну фінансову допомогу, у підприємства виникають певні податкові наслідки. Якщо поворотна фінансова допомога надана підприємству від особи неплатника податку на прибуток, то одержані підприємством кошти, якщо вони залишились неповернутими станом на кінець податкового

періоду (кварталу), відображаються підприємством-отримувачем коштів у складі валових доходів, а при поверненні в наступних податкових періодах – у складі валових витрат.

Якщо поворотна фінансова допомога надана підприємству від осіб-платників податку на прибуток, то підприємство зобов'язане нарахувати умовні відсотки на суму поворотної фінансової допомоги та включити їх до складу валових витрат, при цьому при одержанні і поверненні поворотної фінансової допомоги валові доходи і валові витрати не виникають [9, п.7.2. с.7, с.10].

Згідно з [12; 14, с.12; 15, с.40] умовні відсотки, нараховані на суму поворотної фінансової допомоги будуть у податковому обліку підприємства вважатися доходом і включатися до валових доходів.

Облігаційна позика є позиковою операцією підприємства, опосередкованою емісією облігацій. У бухгалтерському обліку емітента облік облігаційного кредиту ведеться окремо по боргових зобов'язаннях за номінальною вартістю облігацій на рахунку “Зобов'язання за облігаціями” та відсотків за облігаціями на рахунках “Премія за випущеними облігаціями” чи “Дисконт за випущеними облігаціями” залежно від типу облігацій. За процентними цінними паперами, емітованими підприємством, суми процентів включаються до складу його валових витрат у податковий період, протягом якого була здійснена виплата таких процентів. За дисконтними цінними паперами, емітованими підприємством, балансові збитки від їх розміщення відносяться до складу його валових витрат у податковий період, протягом якого відбулося погашення цінних паперів [9, п.7.9].

Лізинговий кредит можна надавати підприємству у формі фінансового чи оперативного лізингу. Схожість лізингу та фінансового кредиту полягає в тому, що обидві ці послуги передбачають поетапне погашення основної суми заборгованості і виплати винагороди за послугу [16, с.16]. Фінансовий лізинг – договір лізингу, внаслідок укладення якого лізингоодержувач на своє замовлення отримує в платне користування від лізингодавця об'єкт лізингу на строк, не менше від строку, за який амортизується 60 відсотків вартості об'єкта лізингу [17].

Відповідно до [9, п.п. 7.9.6] основні складові лізингового платежу беруть участь у формуванні об'єкта оподаткування. Винагорода за фінансовий лізинг для орендодавця включається до валового доходу, а для орендаря включається до валових витрат. Передача об'єкта лізингу орендарю є об'єктом обкладення ПДВ згідно з нормами [10, п. 1.4.], оскільки така операція розглядається як продаж послуг. Проте договір фінансового лізингу користується податковими пільгами щодо сплати ПДВ, оскільки згідно з [10, п.3.2.2.] платежі за фінансовим лізингом виключено з об'єкта оподаткування ПДВ.

Оперативний лізинг – договір лізингу, внаслідок укладення якого лізингоодержувач на своє замовлення отримує у платне користування від лізингодавця об'єкт лізингу на строк, менший від строку, впродовж якого амортизується 90 відсотків вартості об'єкта лізингу. Згідно з П(С)БО “Оренда” [18, п.8] об'єкт операційної оренди відображається орендарем на позабалансовому рахунку “Орендовані необоротні активи” бухгалтерського обліку за вартістю, зазначеною в угоді про оренду. При оперативній оренді підприємство-орендар збільшує свої валові витрати на суму орендної плати. Відповідно до [10, п.3.1.1] лізинговий платіж розглядається як оплата вартості послуг за договором лізингу та є об'єктом обкладення ПДВ.

Отже, ми пропонуємо доповнити існуючі класифікації видів кредиту класифікацією за критерієм податкових наслідків залучення підприємством позикових коштів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Враховуючи вищевикладене, класифікацію видів кредиту потрібно доповнити класифікацією за критерієм оподаткування операцій залучення підприємством позикових коштів. Відповідно до цих критеріїв кредити для підприємств-одержувачів кредиту поділяються на:

1) кредити, що ведуть до збільшення валових витрат (фінансовий (від банківських і парабанківських установ), грошова позика підприємства підприємству; облігаційна позика, лізинговий кредит);

2) кредити, що ведуть до збільшення валових доходів (поворотна фінансова допомога);

3) кредити, що ведуть до збільшення балансової вартості необоротних активів (комерційний (товарний) кредит);

4) кредити, що ведуть до зменшення чистого прибутку (дебіторсько-кредиторська заборгованість).

Під час прийняття рішення суб'єктами підприємництва про залучення позикових коштів рекомендується керуватися пропонованою класифікацією. Також перелік видів міжгосподарського кредиту, на нашу думку, повинен бути доповненим грошовою позикою підприємства підприємству.

Наведена класифікація поділяє кредити за видами лише з позиції податкових наслідків щодо оподаткування прибутку підприємств. Актуальним залишається дослідження кредитування підприємства з точки зору збільшення/зменшення податкової бази податку на додану вартість.

1. *Гроші та кредит: Підручник / М.І. Савлук, А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна та ін.; За заг. ред. М.І. Савлука. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2002. – 598с.* 2. *Голуб А., Семенюк Л., Смовженко Т. Гроші. Кредит. Банки: Навч. посібник. – Львів: Видавництво “Центр Європи”, 1997. – 206с.* 3. *Фінанси підприємств: Навч. посібник: Курс лекцій / За ред. д.е.н., проф. Г.Г. Кірейцева. – К.: ЦУЛ, 2002. – 268 с.* 4. *Партич Г.О., Загородній А.Г. Фінанси підприємств: Консп. лекцій: Навч. посібник / Сер. “Дистанційне навчання”. – №4. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2002. – 128 с.* 5. *Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 10.01.2002р; № 2922-III зі змінами і доповненнями.* 6. *Стрельников М. Банківське кредитування підприємства. Відображення кредитних операцій у бухгалтерському і податковому обліку // Бухгалтерський облік і аудит. – №6. – 2002. – С.56–63.* 7. *Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств” від 22.05.97р.; 283-97-ВР.* 8. *Указ Президента “Про врегулювання порядку одержання резидентами кредитів, позик в іноземній валюті від нерезидентів та застосування штрафних санкцій за порушення валютного законодавства” № 734/99.* 9. *Декрет Кабінету Міністрів України “Про систему валютного контролю” від 19.02.93 № 15-93.* 10. *Закон України “Про податок на додану вартість” від 03.04.1997р. №723/97-ВР.* 11. *П(С)БО 9 “Запаси”, наказ МФУ від 20.10.99. №246.* 12. *П(С)БО 15 “Дохід”, наказ МФУ від 29.11.99, №290.* 13. *Лист Міністерства фінансів України від 14.11.2003р. №31-04200-30-25/5432.* 14. *Мусієнко В. Умовним процентам у бух обліку не місце // Дебет-Кредит, №48. – 2003. – с.12.* 15. *Винокуров Д. Поворотна фінансова допомога: як уникнути негативних податкових наслідків?// Податки і бухгалтерський облік, №35–36 (593–594), 2003 с.– с.40.* 16. *Риндя А. Фінлізинг не впізнати. Хто розбагатіє? // Податки і бухгалтерський облік. – №24 (582). – 2003. – С.16–24.* 17. *Закон України “Про лізинг” від 16 грудня 1997р. № 723/97-ВР.* 18. *П(С)БО 14 “Оренда”, наказ МФУ від 28.07.2000, №181.*